

УДК: 613.816:615.217-036.2 (477)

Л. М. Маркозова

І. В. Лінський

О. В. Бараненко

ДИНАМІКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЗАХВОРЮВАНІСТЮ ТА ПОШИРЕНІСТЮ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД АЛКОГОЛЮ ТА ІНШИХ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН В УКРАЇНІ ЗА 1999–2013 рр.

Л. М. Маркозова, І. В. Лінський, О. В. Бараненко
ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України»

Анотація. Розглянуто проблему взаємозв'язків між захворюваністю та поширеністю залежності від алкоголю та інших психоактивних речовин (ПАР) в Україні протягом 1999–2013 років. Наведені результати кореляційного аналізу показників захворюваності та поширеності станів залежності від алкоголю та наркотичних речовин у різних територіально-адміністративних одиницях. Зроблено висновок, що показники поширеності та захворюваності на залежність від алкоголю та інших ПАР знаходяться у тісній динамічній взаємодії; виділено найбільш проблемні регіони.

Ключові слова: захворюваність, поширеність, алкоголь, психоактивні речовини, кореляційний аналіз.

Вступ

За даними ВООЗ, Україна серед країн світу до 2013 р. перебувала на 5-му місці за рівнем вживання абсолютного етанолу на душу населення (15,6 л), а в 2013 р. – на 6 місці (13,9 л). Зрозуміло, що ефективна протидія поширенню епідемії залежності від психоактивних речовин (ПАР) можлива лише за умови знання їх основних рушійних сил та механізмів розвитку. Звісно, залежність від ПАР належить до захворювань, які мають складне біопсихосоціальне походження [1], тому профілактичні заходи будуть ефективними за умови врахування складної ієрархічної природи епідемії, а також складної взаємодії між її компонентами (різними станами залежності) [2].

Під час проведення співробітниками відділу клінічної та соціальної наркології ДУ «ІНПН НАМН України» моніторингових досліджень було виявлено, що різні види залежності знаходяться у тісних взаєминах (конкуренція або кооперація) [3, 4], така тенденція може спостерігатися і на популяційному рівні. Вже є спостереження, що внаслідок конкурентної боротьби за споживача між алкоголем та наркотиками в сучасній епідемічній обстановці щодо поширення ПАР виник стан хиткої стабілізації (з 2002 р.) [3]. Але з того часу відбулося чимало змін у суспільстві, що не могло не відбитися на динамічних відносинах, які зумовлюють поширеність та захворюваність на залежність від ПАР.

Мета дослідження

Вивчити взаємозв'язки захворюваності та поширеності станів залежності від алкоголю та інших ПАР в Україні протягом 1999–2013 рр. та визначити можливості використання зазначених зв'язків для планування профілактичних заходів.

Матеріали та методи дослідження

Дані про зареєстровану захворюваність на залежність від ПАР (кількість осіб, що вперше звернулись по медичну допомогу на 100 тисяч населення країни) були одержані з офіційного аналітичного огляду Міністерства охорони здоров'я України [2]. При цьому окремо враховувалась захворюваність на залежність від алкоголю як найбільш поширений різновид залежності в країні (шифр діагнозу F10.2 за Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду (МКХ-10), а також захворюваність на залежності від інших ПАР (шифри діагнозів F11.2-F16.2; F18.2-F19.2 за МКХ-10).

Виявлення зв'язків між динамікою захворюваності на залежність від алкоголю та інших ПАР здійснювалося з використанням кореляційного аналізу [5].

Результати дослідження та їх обговорення

Відомо, що вживання ПАР є одним із найпотужніших факторів погіршення стану психічного здоров'я населення. Гострі та хронічні розлади внаслідок вживання ПАР міцно посідають перші два місця у рейтингу захворюваності на психічні та поведінкові розлади (ППР) серед населення України. Так, сукупна частка гострих інтоксикацій та розладів психіки внаслідок вживання ПАР становила 96626 випадків на 100 тисяч населення з усіх випадків психопатології, зареєстрованих у країні протягом 2013 р., та 42530 випадків на хронічні психічні розлади внаслідок вживання ПАР на 100 тис. населення. Це свідчить про значну, майже в 2,27 рази, різницю між спостереженнями на гострі інтоксикації та хронічні розлади психіки. Рівень захворюваності лише на хронічні ППР внаслідок вживання ПАР перевищує рівень захворюваності

згідно з рубриками за МКХ-10: на органічні, включно з симптоматичними, розлади психіки (F00-F09) – в 1,2 рази; на невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади (F40-F48) – в 1,7 рази; на розлади психологічного розвитку, а також поведінкові та емоційні розлади дитячого та підліткового віку (F80-F98) – в 1,76 рази; на розумову відсталість (F70-F79) – в 4,8 рази; на шизофренію, шизотипові та маячні розлади (F20-F29) – в 5,4 рази; на афективні розлади (F30-F39) – в 8,59 рази; на розлади особистості та поведінки у зрілому віці (F60-F68) – в 20,62 рази і на поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями та фізичними факторами (F50-F59) – в 32,80 рази.

З метою оцінки взаємин між поширеністю та захворюваністю на залежність від алкоголю та інших ПАР було проведено кореляційний аналіз цих показників за усіма адміністративно-територіальними одиницями України протягом 1990–2013 рр. (рис.1).

За динамікою взаємин між поширеністю залежності від алкоголю та інших ПАР можна помітити, що в інтервалі з 1990 до 2000 р. кореляційна залежність між ними має позитивний характер, що може свідчити про «кооперативний» вид взаємодії, тобто поєд-

нане зростання або зменшення. Протягом 2001–2004 рр. кореляція між цими проявами втрачає достовірність (знаходиться на межі 0,23–0,09 одиниць), а на рубежі 2005–2006 рр. набуває негативної спрямованості. Протягом 2009–2013 рр. кореляція має виражений достовірний характер, що свідчить про виражену конкуренцію між цими проявами залежності на популяційному рівні, що різко підсилюється протягом останніх 4-х років.

Таким чином, можна стверджувати, що взаємодія між основними складовими частинами епідемії станів залежності (залежності від алкоголю та від наркотичних речовин) в Україні має складний динамічний характер.

За останні 5 років склалася тенденція до вираженої конкурентної взаємодії на фоні зниження загальних показників поширеності та захворюваності як на залежність від алкоголю, так і від інших (наркотичних) ПАР.

Але різке зниження цих показників за останні 3–4 роки може свідчити про певні недоліки у роботі наркологічної служби. Кореляція між захворюваністю на залежність від алкоголю та інших ПАР не має такої чіткої динаміки, яка притаманна показникам поширеності. Але в період 1990–1995 рр. та

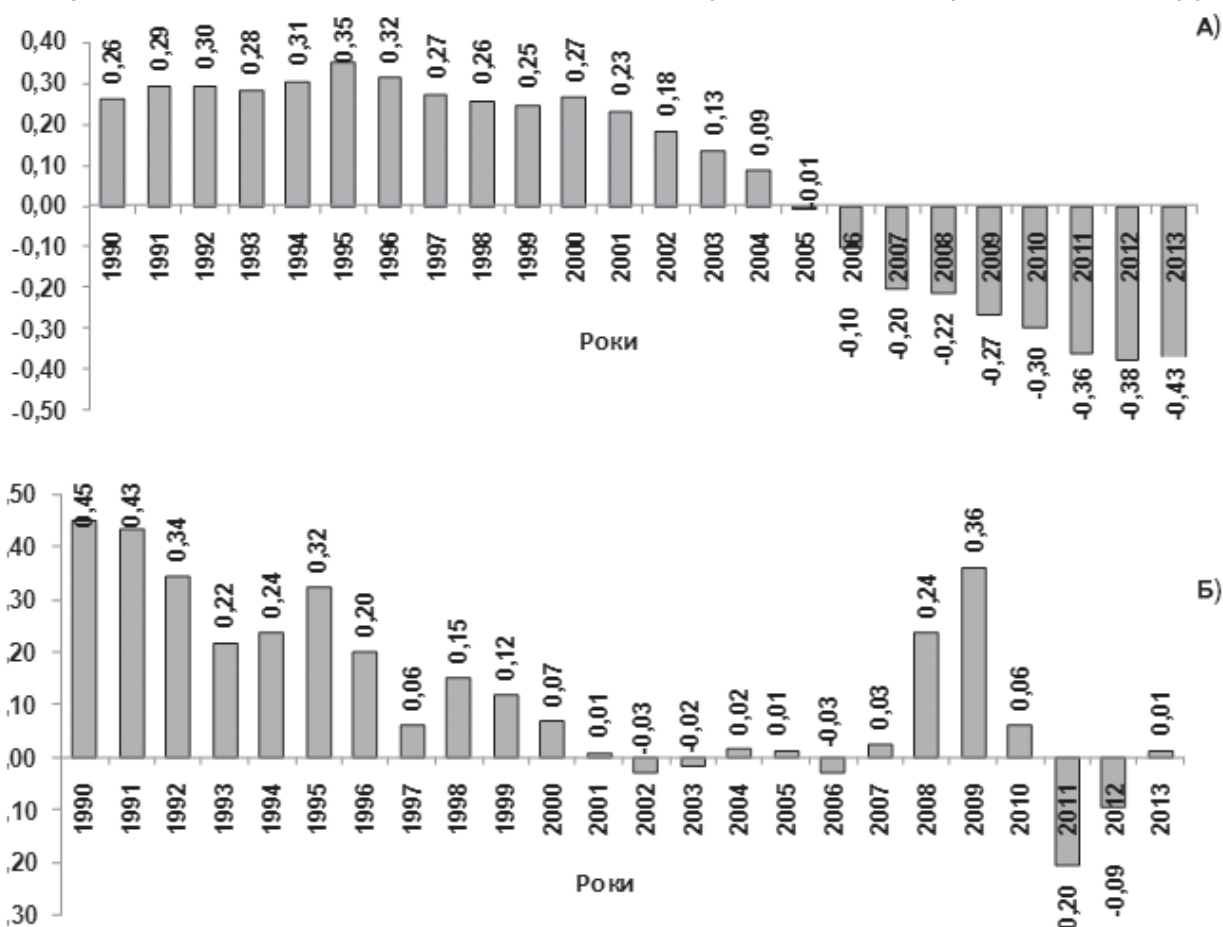

Рис. 1. Кореляції між поширеністю (А) та захворюваністю на залежність від алкоголю та наркотичних речовин (Б) в Україні протягом 1999–2013 рр.

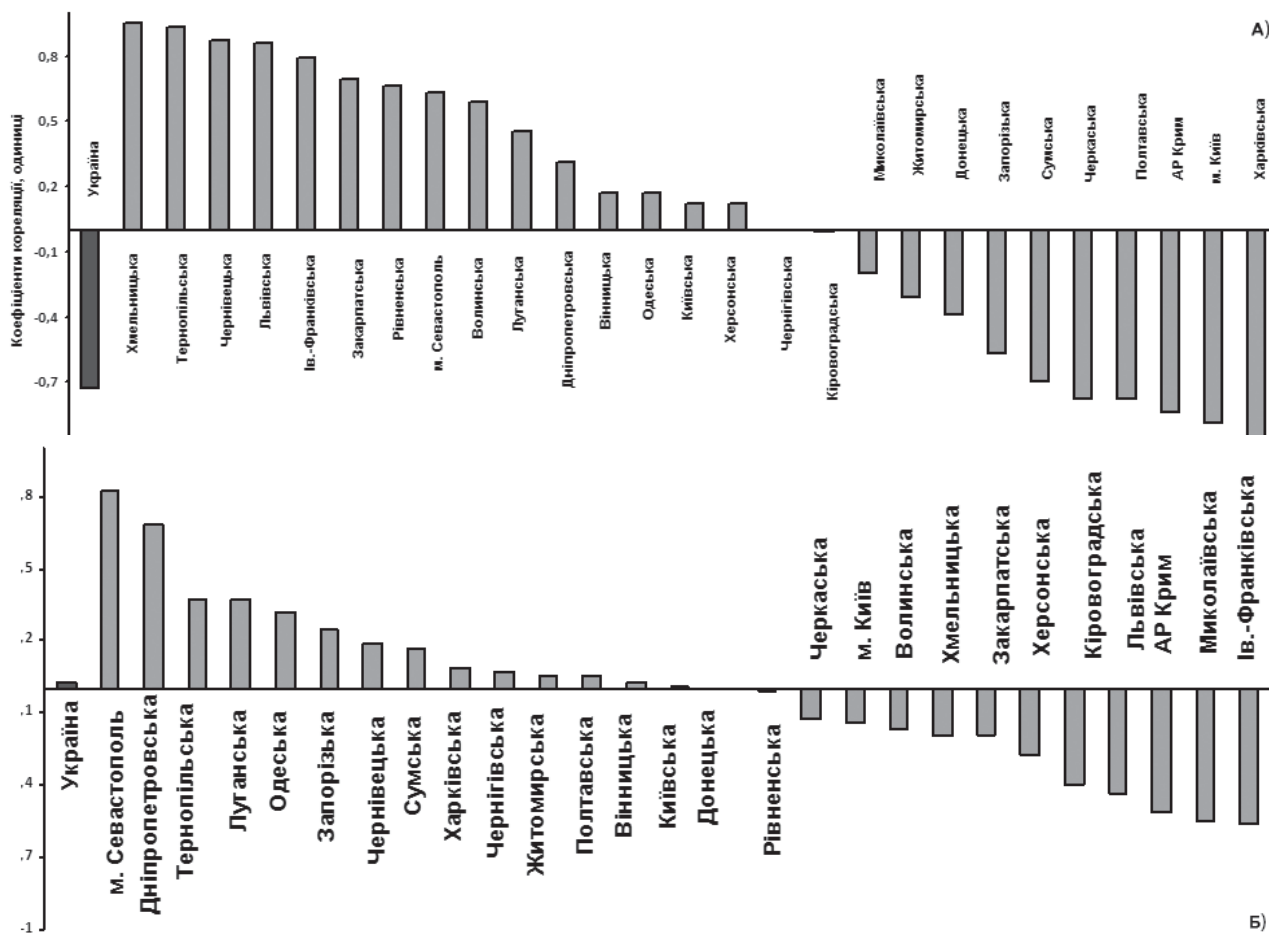

Рис. 2. Кореляції між поширеністю станів залежності від алкоголю (А) та наркотичних речовин (Б) в різних територіально-адміністративних одиницях України протягом 1999–2013 рр.

2008–2009 рр. має місце позитивна кореляція. В інтервалі 1996–2008 рр. кореляція не має достовірного рівня.

У межах дослідження було проведено кореляційний аналіз показників захворюваності та поширеності станів залежності від алкоголю та наркотичних речовин різних територіально-адміністративних одиниць з метою з'ясування характеру їх взаємодії (рис. 2).

За даними кореляційного аналізу регіони України можна розподілити на три різні групи: по-перше, це області, в яких протягом 1999–2013 рр. зберігалася позитивна кореляція між поширеністю залежності від алкоголю та наркотичних речовин: Тернопільська, Чернівецька, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Рівненська, Волинська. У деяких областях показники кореляції між розповсюдженістю залежностей від алкоголю та наркотичних речовин були незначними: Дніпропетровська, Вінницька, Одеська, Київська, Херсонська, Чернігівська, Кіровоградська, Миколаївська, Житомирська, Донецька області. І для третьої групи областей була притаманна виражена негативна кореляція між показниками розповсюдженості залежності від алкоголю та наркотичних ре-

човин: Запорізька, Сумська, Черкаська, Полтавська, Харківська області та АР Крим.

Щодо кореляції між показниками захворюваності на залежність від алкоголю та інших ПАР, то для більшості областей кореляція між цими показниками не мала достовірного значення. Виключення складають Дніпропетровська, Тернопільська, Луганська, Одеська області, де кореляція була позитивною, а також Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Івано-Франківська області та АР Крим, для яких була характерна негативна кореляція між захворюваністю на залежність від алкоголю та від інших ПАР.

Якщо зіставити отримані дані щодо взаємодії між епідеміями залежності від алкоголю та інших ПАР із даними про поширеність та захворюваність за окремими областями на момент 2013 р., можна виділити найбільш проблемні регіони, що характеризуються як відносно високими даними, так і тенденцією до поєданого зростання. Це Запорізька (позитивна кореляція між поширеністю станів залежності, 9 місце у рейтингу захворюваності на алкогольні психози та перше – у рейтингу поширеності нарко-токсикоманії); Хмельницька область (позитивна кореляція

між поширеністю станів залежності, 3 місце у рейтингу захворюваності на хронічні алкогольні синдроми та перше – у рейтингу поширеності розладів внаслідок вживання алкоголю) та м. Севастополь (позитивна кореляція як між захворюваністю, так і поширеністю залежності від алкоголю та інших ПАР, 3 місце у рейтингу поширеності залежності від наркотичних ПАР та 2 – у рейтингу захворюваності на залежність від алкоголю).

Висновки

1. Показники поширеності та захворюваності на залежність від алкоголю та залеж-

ність від інших ПАР знаходяться у тісній динамічній взаємодії.

2. За останні 5 років склалася тенденція до вираженої конкурентної взаємодії на фоні зниження загальних показників поширеності та захворюваності на залежність як від алкоголю, так і від інших (наркотичних) ПАР.

3. Можна виділити найбільш проблемні з наркологічної точки зору регіони, що характеризуються як відносно високими показниками поширеності та захворюваності на залежність від алкоголю та інших ПАР, так і тенденцією до їх поєднаного зростання.

Література

1. Shestakov M. G., Nazarov V. I., Matinian N.S. Alkoholizm kak mediko-sotsial'naya problema [The alcoholism as a medical social problem]. Problemy Sotsialnoi Gigieny, Zdravookhranennii i Istorii Meditsiny, 2009, Jul-Aug., vol. 4, pp. 9-13. (In Russ.)

2. Psyhichni ta povedinkovi rozlady vnaslidok vzhivannja alkogolju ta inshyh psyhoaktyvnyh rehovyn v Ukraini. Stan narkologichnoi' dopomogy naselennju Ukrainy (Informacijno-analitychnyj ogljad za 1990-2010 rr.) [uklad. Hobzej M.K., Koljakova O.M., Zinchenko O.M., Golubchikov M.V., Petrychenko O.O., Voloshyn P.V., Maruta N.O., Lins'kyj I.V., Minko O.I., Shalashova I.V., Musijenko G.O., D'jachenko L.I., Jurchenko O. M.] [Mental and behavioral disorders due to use of alcohol and other psychoactive substances in Ukraine. State drug to the population of Ukraine (Informational and analytical review for 1990-2010 years.) [compilers Hobzej M.K., Koljakova O.M., Zinchenko O.M., Golubchikov M.V., Petrychenko O.O., Voloshyn P.V., Maruta N.O., Lins'kyj I.V., Minko O.I., Shalashova I.V., Musijenko G.O., D'jachenko L.I., Jurchenko O.M.]]. Kiev-Kharkov, Plejada, 2011, pp. 138. (In Ukr.)

3. Lins'kyj I.V., Minko O.I., Pervomajs'kyj E.B., Musijenko G.O., Djachenko L.I., Minko O.O. Dvi hvyli zalezhnosti vid psyhoaktyvnyh rehovyn, shho prokotalys' cherez Ukrainu protjagom 1970-2005 rokiv [Two waves of substance dependence that swept through Ukraine for 1970-2005 years]. Arhiv psyhiatrii, 2006, no. 1-4 (44-47), pp. 128-132. (In Ukr.)

4. Aktual'ni tendencii' poshyrennja zalezhnosti vid psyhoaktyvnyh rehovyn v Ukraini (Analitychnyj ogljad. Vypusk II) [ukladachi Lins'kyj I.V., Golubchikov M.V., Minko O.I., Pervomajs'kyj E.B., D'jachenko L.I., Petrychenko O.O., Minko O.O.] Recent trends of substance dependence in Ukraine (Analytical Review. Volume II) [compilers Lins'kyj I.V., Golubchikov M.V., Minko O. I., Pervomajs'kyj E. B., D'jachenko L. I., Petrychenko O.O., Minko O.O.]. Kharkov, Plejada Publ., 2005, p. 32. (In Ukr.)

5. Machin D., Campbell M.J., Walters S.J. Medical statistics: a textbook for the health sciences. 4th ed., John Wiley & Sons, Ltd., 2007, p. 346.

ДИНАМИКА ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МЕЖДУ ЗАБОЛЕВАЕМОСТЬЮ И РАСПРОСТРАНЕННОСТЬЮ ЗАВИСИМОСТИ ОТ АЛКОГОЛЯ И ДРУГИХ ПСИХОАКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ В УКРАИНЕ ЗА 1999–2013 гг.

Л. М. Маркозова, И. В. Линский, А. В. Бараненко
ГУ «Институт неврологии, психиатрии и наркологии НАМН Украины»

Аннотация. Рассмотрена проблема взаимоотношений между заболеваемостью и распространенностью зависимости от алкоголя и других психоактивных веществ (ПАВ) на Украине в течение 1999–2013 годов. Приведены результаты корреляционного анализа показателей заболеваемости и распространенности состояний зависимости от алкоголя и наркотических веществ в разных территориально-административных единицах. Сделан вывод о том, что показатели распространенности и заболеваемости зависят от алкоголя и других ПАВ находятся в тесном динамическом взаимодействии; выделены наиболее проблемные регионы.

Ключевые слова: заболеваемость, распространенность, алкоголь, психоактивные вещества, корреляционный анализ.

THE INTERCONNECTION DYNAMICS BETWEEN INCIDENCE AND PREVALENCE OF ALCOHOL DEPENDENCE AND OTHER PSYCHOACTIVE SUBSTANCES IN UKRAINE IN 1999-2013 YEARS

L. M. Markozova, I. V. Linsky, A. V. Baranenko
State Institution Institute of Neurology, Psychiatry and Addiction NAMS of Ukraine

Summary. The problem of the interconnection between the incidence and prevalence of dependence on alcohol and other psychoactive substances (PAS) has considered in Ukraine for 1999–2013 years. The results of the correlation analysis of the incidence and prevalence of conditions alcohol depending and drugs in different administrative-territorial units. It was concluded that the prevalence and incidence of alcohol dependence and other PAS are in close dynamic interaction; the most problematic regions have marked.

Key words: incidence, prevalence, alcohol, psychoactive substances, the correlation analysis.